

■ بررسی تحلیلی کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»
برای توصیف و سازماندهی مواد آرشیوی

سید مهدی طاهری

■ چکیده

مقاله حاضر، قصد دارد کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» را، برای توصیف و سازماندهی مواد آرشیوی با رویکردی تحلیلی، و براساس تحولات جدید حوزه فناوری‌های نوین اطلاعاتی، مورد بحث و بررسی قرار دهد. در بخش اول مقاله، به رویکردهای توصیف و سازماندهی منابع اطلاعاتی و دانش: رویکرد شیء‌گرا، رویکرد دانشمدار، رویکرد توصیف براساس شیء در برابر توصیف برپایه بافت، و تغییر در سطوح توصیف (بخش‌های هر مدرک به عنوان شیء محتوایی)، با توجه به بافت‌های اطلاعاتی پرداخته می‌شود. بخش دوم نیز، به معرفی اجمالی استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، ویژگی‌های مواد آرشیوی مرتبط با فرایند توصیف و سازماندهی، جایگاه مواد آرشیوی در استاندارد مورد مطالعه، اشاره به استانداردهای آرشیوی مبنای توسعه استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، عناصر هسته مناسب برای توصیف مواد آرشیوی، و قابلیت‌ها و نقاط ضعف استاندارد برای پاسخگویی به نیازهای بافت آرشیوی، اختصاص دارد. در پایان، چشم انداز استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، به توصیف مواد آرشیوی و همگرایی استانداردها، نظر خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها

آرشیو / سازماندهی مواد آرشیوی / پردازش مواد آرشیوی / استاندارد RDA

مطالعات آرشیوی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم، دفتر چهارم، (زمستان ۱۳۸۹)، ۹۴-۸۰

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۷/۱۹ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۱/۳

بررسی تحلیلی کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»^۱ برای توصیف و سازماندهی مواد آرشیوی

سید مهدی طاهری^۲

سخن آغازین

فرایند سازماندهی اطلاعات و دانش^۳، به منظور تسهیل و تسریع در دسترسی به منابع اطلاعاتی و منابع دانش، متناسب با نیاز پژوهشگران و کاربران نهائی انجام می‌گیرد. بدین منظور، منابع اطلاعاتی و دانش، از دو بعد توصیف می‌گردند: بعد فیزیکی و بعد محتوایی. توصیف بعد فیزیکی، به نوع رسانه، و محیط و بافت ارائه آن بستگی دارد؛ اما بعد محتوایی مستقل از بافت و رسانه توصیف می‌گردد. وابستگی توصیف بعد فیزیکی، به دلیل تفاوت در شکل فیزیکی رسانه‌ها و محیط ارائه، و نیز فرایندها، و کارکردهای مورد انتظار هر بافت اطلاعاتی، متأثر از بعد فیزیکی است. این تفاوت‌ها، موجب گسترش استانداردها و نظام‌های سازماندهی دانش متنوع و متناسب با هر بافت شده است. وجود استانداردهای مختلف در بافت‌های آرشیوی، کتابخانه‌ای، و موزه‌ای، بیانگر این مطلب است. این رویکرد، یعنی طراحی و تدوین استانداردها و نظام‌ها براساس نیازهای بافت اطلاعاتی مرتبط با آن، نوعی حرکت را از وحدت به سوی کثرت نشان می‌دهد. نبود یکپارچگی در توصیف و سازماندهی منابع اطلاعاتی و دانش مربوط به هر بافت، به دلیل وجود ارتباطات بالقوه در میان آن منابع، موجب از دست رفتن ارزش‌های فراوانی خواهد شد. خوشبختانه این رویکرد نسبت به توصیف بعد محتوایی، به دلیل استقلال محتوا از محیط و رسانه ارائه آن، متفاوت است. استفاده از استانداردها و نظام‌های مربوط به توصیف بعد محتوایی منابع نظیر اصطلاحنامه‌ها و سرعنوان‌های موضوعی در بافت‌های اطلاعاتی مختلف، دلیلی بر این مدعاست.

1. Resource Description and Access

۲. دانشجوی دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
taherismster@gmail.com

3. Resource Description and Access.

از دهه ۱۹۵۰م، نسل نوینی از فناوری‌های اطلاعاتی و محاسباتی با محوریت رایانه توسعه یافتند. این فناوری‌ها، بستر پیدایش محیط و رسانه‌های اطلاعاتی جدیدی را فراهم آورد. محیط و رسانه‌های اطلاعاتی جدید از لحاظ ماهیتی، و قابلیت‌ها و ویژگی‌ها، بسیار با محیط‌ها و رسانه‌های قبلی متفاوت بودند، اما نسبت به خود، ماهیتی یکسان داشتند. چنان که به طور کلی محیط و رسانه‌های الکترونیکی یا رقمی نام گرفتند. دیگر آن تفاوت‌ها در شکل فیزیکی، فرایندها و کارکردهای مربوط به بافت‌های اطلاعاتی ستی در این بافت به چشم نمی‌خورد. به عبارت دیگر، این شکل و بستر فیزیکی محیط و رسانه‌ها بود که دستخوش تغییر شد، و بعد محتوایی همچنان استقلال خود را حفظ کرده است. از این رو، نگرش‌ها و سطوح توصیف^۱ برای سازماندهی محیط و رسانه‌های جدید تغییر کرد. به دنبال این تغییرات، و ماهیت محیط و رسانه‌های جدید، سازگاری استانداردها و نظام‌های پیشین، و تولید استانداردها و نظام‌های جدید متناسب با قابلیت‌های آن‌ها ضروری گردید (طاهری، ۱۳۸۷). با این وجود، ماهیت یکسان محیط و رسانه‌های جدید، برخلاف رویکرد پیشین، نشانگر حرکت از کثرت به سمت وحدت در گسترش استانداردهاست.

رویکردهای نوین در توصیف و مدیریت منابع اطلاعاتی و دانش

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، قابلیت‌ها و ویژگی‌های محیط و رسانه‌های جدید، رویکردها و سطوح توصیف و مدیریت آن‌ها را متحول ساخته است. این تحولات در اواسط دهه ۱۹۹۰م، یعنی پس از تعمیم شبکه وب، به اوج خود رسید. به طوری که مبنای گسترش استانداردها و نظام‌های مربوط به بافت اطلاعاتی جدید گشت، و بتدریج وارد ادبیات آن‌ها شد.

• رویکرد شیء‌گرا^۲

یکی از رویکردهای جدید، رویکرد شیء‌گراست. بررسی متون مختلف، نشان می‌دهد که برای بیان این رویکرد، ابتدا از اصطلاحاتی چون «اشیای شبه مدرک»^۳ (DCMI, 2004)، «اشیای اطلاعاتی^۴»، و «اشیای رقمی^۵» استفاده شد. اما پس از چندی، اصطلاح اشیای محتوایی^۶ - که نسبت به اصطلاحات قبلی جامع‌تر بود - متداول گردید. هر شیء محتوایی، پدیده‌ای است که داده‌ها یا اطلاعات را دربرمی‌گیرد. هر شیء محتوایی، خود ممکن است از اشیای محتوایی دیگری ساخته شود. برای مثال، مجله یک شیء محتوایی است که خود از مجموعه مقالات ساخته شده که هر یک از آن‌ها نیز یک شیء محتوایی جداگانه است. متن، تصاویر و اشکالی هم که در هر مقاله هست، ممکن است یک شیء محتوایی باشد. نقشه‌ها، نقاشی‌ها، عکس‌ها و دیگر اشیای غیرمتنی نیز، شیء محتوایی شمرده می‌شوند. حتا فراداده‌های مربوط به هر شیء

1. Level of Description
2. Object-oriented approach.
3. Document-like objects.
4. Information objects.
5. Digital objects.
6. Content objects.

محتوائی نیز، خود اشیای محتوائی می‌باشند. (NISO, 2005, IDF, 2011)

براساس این تعریف، تمامی منابع اطلاعاتی مربوط به بافت‌های مختلف (کتابخانه‌ای، آرشیوی، و موزه‌ای)، شیء محتوائی به شمار می‌آیند. به عبارت دیگر، هر یک از این منابع، یک شیء محتوائی است که در بافت خاصی استفاده و ارائه می‌گردند. رویکرد شیء‌گرا، به نوبه خود باعث شد تا استانداردها و نظام‌های جدید، به همه انواع اشیای محتوائی و به تبع آن، به نیازهای بافت‌های مختلف توجه کنند. گفتنی است که انتخاب زبان نشانه‌گذاری گسترش‌پذیر (XML) به عنوان بستر نحوی ذخیره‌سازی اشیای محتوائی برای پشتیبانی از ویژگی استقلال آن‌ها، و انتقال میان نظام‌های ناهمگن، نیز میانکنش‌پذیری اشیای و نظام‌های اطلاعاتی در سطوح مختلف، اقدامی راهبردی در راستای همین رویکرد بود. (طاهری، ۱۳۸۷)

• رویکرد دانشمدار در برابر رویکرد اطلاعات‌مدار: ارتباطات میان منابع کتابخانه‌ای، آرشیوی، و موزه‌ای

رویکرد دیگر، رویکرد دانشمدار در مقابل رویکرد اطلاعات‌مدار است. بر مبنای این رویکرد، نظام‌های اطلاعاتی، می‌باید علاوه بر اطلاعات صرف، دانش نیز به کاربران خود ارائه کنند. (Fattahi, 2010) از آن‌جا که اطلاعات در تعامل با یکدیگر به دانش تبدیل می‌شود، این نظام‌ها می‌باید اطلاعات مرتبط با اطلاعات مورد نیاز کاربر را نیز در برابر درخواست او ارائه نمایند. پیدایش نظام‌های دانشمدار،^۲ بر مبنای همین رویکرد است.

از سوی دیگر، اشیای محتوائی متعلق به جوامع آرشیوی، کتابخانه‌ای و موزه‌ای، به بافت واحد یعنی بافت فرهنگی جوامع بشری مرتبط می‌شوند. به نحوی که به اشیای این جوامع، اشیای فرهنگی،^۳ و به خود جوامع، جوامع میراث فرهنگی^۴ گویند. (Elings, 2007) این، بدان معناست که میان اشیای متعلق به این بافت‌های اطلاعاتی، روابطی بالقوه وجود دارد که تعیین، ثبت، و ارائه آن‌ها، تولید دانش می‌کند. به عنوان مثال، میان اصل سند تاریخی از بافت آرشیوی، و کتابی چاپی - که حاوی اسناد تاریخی از جمله سند مذکور است - و فیلمی که به بررسی آن اسناد تاریخی می‌پردازد، ارتباط وجود دارد. توصیف و سازماندهی یکپارچه آن‌ها، به افزایش دانش و شناخت کاربر از طریق نظام اطلاعاتی می‌انجامد.

• رویکرد توصیف براساس شیء، در برابر توصیف براساس بافت

از ابتدای گسترش استانداردها و نظام‌های سازماندهی دانش مربوط به هر بافت، نیم‌نگاهی و گاهی هم فراتر به مواد ارائه شده در بافت‌های دیگر وجود داشت؛ هر چند دیدگاه، دیدگاه حاکم بر بافت اصلی بود. از جمله می‌توان به ویراست اول قواعد فهرست‌نویسی انگلو -

1. Knowledge-oriented vs. Information-oriented Approach.

2. Knowledge-oriented Systems.

3. Cultural objects.

4. Cultural Heritage Community.

امریکن (AACR) و استاندارد^۱ MARC (AMC) اشاره کرد. (Whittaker, 2007; Elings, 2007) بنابراین در موارد بسیاری، هر بافت خاص از استانداردهای دیگر بافت‌ها (علاوه بر استانداردهای بومی)، برای رسیدن به مقاصد خود استفاده می‌کرد. اما ضعف این استانداردها از یک سو، و تفاوت ویژگی‌های منابع و مواد مربوط به هر بافت اطلاعاتی در محیط سنتی، کارکردپذیری این استانداردها را برای بافت‌های دیگر کاهش می‌داد.

یکسانی ویژگی‌ها و قابلیت‌های محیط و رسانه‌های جدید، باعث پیدایش رویکرد شیء‌گرا، و به دنبال آن، گسترش استانداردهای سازماندهی بر پایه آن رویکرد شده است که به همه انواع مواد و منابع بافت‌های اطلاعاتی مختلف به عنوان شیء محتوایی می‌نگرد. به عبارت دیگر، اکنون اشیای محتوایی، صرف نظر از بافت ارائه آن‌ها، مبنای توصیف هستند، و دیدگاه‌های هر بافت (کتابخانه‌ای، آرشیوی و موزه‌ای)، بیش‌تر بر فرایندها و کارکردها و مرتبط با اشیای محتوایی اعمال می‌شود.

• تغییر در سطوح توصیف: بخش‌های هر مدرک به عنوان شیء محتوایی^۲

همان‌طور که در تعریف اشیای محتوایی نشان داده شد، هر یک از بخش‌های شیء محتوایی نیز، خود یک شیء محتوایی محسوب می‌شود. این، بدان معناست که هر یک از آن‌ها را می‌توان جداگانه توصیف کرد، و پیشینه (رکوردی) فراداده‌ای مجزا برای آن‌ها تولید کرد. یعنی هر بخش از شیء محتوایی، خود موجودیتی مستقل می‌باشد. این رویکرد، برخلاف رویکرد توصیف کل مدرک است که پیش‌تر مدنظر قرار می‌گرفت. بنابراین، می‌توان تصاویر موجود در هر مقاله را جداگانه توصیف کرد. اما نکته مهم در این میان، آن است که باید ارتباط میان بخش (به عنوان شیء) و کل شیء محتوایی مشخص گردد.

در ادامه مقاله، براساس رویکردهای اشاره شده، کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای توصیف و سازماندهی مواد آرشیوی، مورد توجه قرار می‌گیرد. در این بخش، ابتدا توصیفی کوتاه درباره استاندارد ارائه شده، و سپس جایگاه مواد آرشیوی در آن، با رویکردی تحلیلی بررسی می‌شود.

استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»

استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، مجموعه‌ای جامع از دستورالعمل‌ها و رهنمودها برای فهرست‌نویسی (توصیف و دسترسی) همه انواع اشیای محتوایی با تأکید بر دنیای رقمی است که جایگزین قواعد پیشین فهرست‌نویسی یعنی «قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن (AACR2)» شده است. این استاندارد، تمامی کارکردهای ششگانه فهرست و سلسله‌مراتب روابط

1. MARC Format for Archival and Manuscripts Control (AMC).

2. Whole and Part vs. only Whole.

را در داده‌های کتاب‌شناختی پشتیبانی می‌کند. (Fattahi, 2010, RDA Toolkit, 2010) خاستگاه این استاندارد، طرح بحث بازنگری در ویراست دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلو- امریکن (AACR2) و تدوین ویراست جدید (AACR3) در اجلاس تورنتوی کانادا (۱۹۹۷) بود. اما بعد از آن اجلاس، ایده تدوین استاندارد جدید با گسترده بین‌المللی و متناسب با محیط جدید مطرح شد. کار جدی درباره استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، از سال ۲۰۰۴ با مدیریت تام دلزی آغاز شد و نام آن در سال ۲۰۰۵ مورد تأیید قرار گرفت. اولین پیش‌نویس RDA در سال ۲۰۰۸ ارائه شد. مسئولیت گسترش و بازنگری در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، به عهده «کارگروه مشترک راهبری توسعه استاندارد (JSC)» است. (JSC, 2010) استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، علاوه بر پایه قرار دادن استانداردهای «قواعد فهرست‌نویسی انگلو- امریکن (AACR2)» و خانواده استاندارد «ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی (FRBR)»^۲، بر مبنای سازگار با دیگر استانداردها نظیر ISAD(G)^۳، DACS^۴، و RAD^۵ نیز می‌باشد

(JSC, 2008). مهم‌ترین ویژگی‌های استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع»، عبارت‌اند از:

۱. سازگاری با قواعد فهرست‌نویسی پیشین (AACR2)، با توجه به این که حجم بالایی از اشیای محتوایی، بر اساس استاندارد قبلی فهرست‌نویسی شده‌اند؛
 ۲. رهنمودها و دستورالعمل‌های ارائه شده در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، جنبه پیشنهادی دارند تا اجباری. به همین دلیل در ادبیات این استاندارد، از واژه‌های رهنمود [Guidelin] و دستورالعمل [Instruction] استفاده شده، در حالی که در استاندارد پیشین، واژه قاعده یا قانون [Rule] به کار رفته بود؛

۳. گستره بین‌المللی تا وابستگی به انتشارات کشورها با بافتی خاص، خلاف قواعد پیشین که بیش‌تر مناسب انتشارات کشورهای انگلوساکسون و دین مسیحیت بود؛
۴. اختصاص بخش مهمی از دستورالعمل‌ها و رهنمودها به تعیین و ثبت روابط میان اشیای محتوایی (موجودیت‌ها) و تأکید مستقیم بر دسترسی (اختصاص کامل بخش دوم استاندارد به این مهم)؛ (Miksa, 2008)
۵. ارائه اصول و رهنمودهایی برای ثبت عناصر و خصایص موضوعی - که در قواعد پیشین وجود نداشت - مطابق با استانداردهای «ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی (FRBR)» و «ملزومات کارکردی داده‌های مستند (FRAD)»^۶؛
۶. تأکید بر هر دو بافت کتابخانه‌ای و بافت آرشیوی؛ (Tillett, 2008; Nimer, 2010)
۷. استفاده از رویکرد شیء‌گرا در طراحی این استاندارد؛
۸. سازگاری بالا با استانداردهای جدید محیط الکترونیکی (رقمی)، مانند استاندارد «طرح فراداده‌ای توصیف شیء (MODS)» و ...؛

۹. تأکید بیش‌تر بر ارائه دانش از طریق پیشینه‌های کتاب‌شناختی (فرا داده‌ای) تا اطلاعات؛
۱۰. حرکت به سوی ایجاد نظام‌های هستی‌شناسی و تحقق وب‌معنایی. (طاهری،

۱۳۸۷ الف)

از میان ویژگی‌های یاد شده، ویژگی «تأکید بر هر دو بافت کتابخانه‌ای و آرشیوی» و ویژگی «استفاده از رویکرد شیء‌گرا در طراحی این استاندارد»، مدنظر مقاله حاضر است. ارائه دستورالعمل‌هایی برای توصیف مواد آرشیوی با دیدگاه بافت آرشیوی، و همچنین مبنا قرار دادن شماری از استانداردهای آرشیوی، نگرش شیء‌گرا به محیط‌ها و بافت‌های اطلاعاتی، نشانگر ویژگی‌های یاد شده است. این ویژگی‌ها، باعث گردیده تا کاربرد و کارکردپذیری این استاندارد در محیط‌های آرشیوی افزایش یابد. در ادامه، راجع به این ویژگی‌ها بیش‌تر سخن خواهد رفت.

جایگاه توصیف اشیای محتوایی آرشیوی در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»

رویکردها - استانداردهائی که مبنای گسترش قرار گرفته‌اند - برگزاری اجلاس‌های متعدد در سراسر دنیا برای آگاهی از ویژگی‌های بافت‌های انتشاراتی خاص و بومی، و فرایند و مشارکت بین‌المللی در تدوین استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، حاکی از آن است که این استاندارد، در صدد پاسخگویی به طیف گسترده‌ای از نیازها به صورت منسجم و یکپارچه است. انتخاب رویکرد شیء‌گرا، توجه ویژه به محیط و رسانه‌های جدید، تأکید بر بافت‌های مختلف اطلاعاتی و انتشاراتی، استفاده از طیف شایان توجهی از استانداردهای معتبر و گوناگون، درخواست بازخورد بین‌المللی، دعوت به مشارکت متخصصان حوزه‌های مختلف بافت فرهنگی، اختصاص یکی از دو بخش اصلی به روابط میان اشیای محتوایی، و جز آن، نمونه‌هایی از این تلاش‌هاست.

یکی از این تلاش‌ها - که در بخش قبلی مقاله نیز اشاره گردید - تأکید بر بافت آرشیوی در کنار بافت کتابخانه‌ای به عنوان یکی از ویژگی‌های خاص استاندارد بود؛ تأکیدی که در استاندارد محتوایی پیشین، قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن (AACR)، بسیار کمرنگ بود. هر چند در ویراست اول این قواعد (۱۹۶۷) و فصل چهارم ویراست دوم، اقبالی مختصر به بافت آرشیوی معطوف شده بود. در این خصوص، استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» اقدام‌هایی چند انجام داده است. این اقدامات، جدا از اقدام‌های کلی است که استاندارد برای کارکردپذیری در بافت‌های مختلف انجام داده است، و صرفاً ویژه بافت آرشیوی است. پیش از پرداختن به این اقدام‌ها با رویکرد تحلیلی، شایسته است به برخی ویژگی‌های اشیای آرشیوی

مرتبط با حوزه سازماندهی اطلاعات و دانش با رویکرد مقایسه‌ای نسبت به استانداردهای پیشین (AACR) و جدید (RDA) فهرست‌نویسی اشاره شود:

- اشیای آرشیوی برخلاف اشیای کتابخانه‌ای (از دیدگاه فهرست‌نویسی بافت کتابخانه‌ای)، فاقد منبع اصلی اطلاعات هستند. (Whittaker, 2007) این ویژگی، توصیف اشیای آرشیوی را براساس استاندارد پیشین فهرست‌نویسی (AACR) - که بر منابع اصلی اطلاعات برای استخراج اطلاعات کتاب‌شناختی تأکید می‌کرد - دشوار می‌ساخت. اما این مسئله در مورد استاندارد جدید (RDA) - که نگرشی شیء‌گرا و رهنمودهائی تجویزی دارد، و در آن منابع اصلی اطلاعات موضوعیت ندارند - صادق نیست؛

- بافت آرشیوی، به دلیل آن که بخشی از خصیصه‌ها (اطلاعات) درباره شیء آرشیوی، در خود شیء ثبت نشده است، بافتی غیررونویسی^۱ نام گرفته است. (Whittaker, 2007) به عبارت ساده‌تر، اطلاعات مربوط به برخی عناصر کتاب‌شناختی مانند پدیدآور، عنوان، وضعیت تولید و نشر، و... در خود سند ثبت نشده تا فهرست‌نویس بتواند همان‌ها را رونویسی کند و در پیشینه کتاب‌شناختی به کار گیرد. استاندارد پیشین، بسیار از رونویسی کردن اطلاعات کتاب‌شناختی، با توجه به رویکرد کتابخانه‌ای خود، پشتیبانی می‌کرد. در استاندارد جدید هم بر این موضوع تأکید شده است، اما چیزی که آن را متفاوت می‌سازد، نخست توجه بیش‌تر به شکل رقمی اشیای محتوایی است که در این مورد مشکلی ایجاد نمی‌کند؛ و دیگر، چشم‌پوشی از این مسئله در زمان ارائه دستورالعمل برای توصیف مواد آرشیوی است.

- یکی دیگر از ویژگی‌های برجسته بافت آرشیوی، ارتباط میان انواع اشیای آرشیوی موجود در مجموعه‌هاست. (Whittaker, 2007) در قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن، ارتباطات میان اشیای محتوایی چندان در نظر گرفته نشده بود. این، به عنوان یکی از ضعف‌های اصلی آن استاندارد بود که لزوم تدوین استاندارد جدید را نشان می‌داد؛ در حالی که در استاندارد جدید، یکی از دو بخش اصلی به تعیین و ثبت ارتباطات میان اشیای محتوایی می‌پردازد. بنابراین، این ویژگی را نیز می‌تواند در سطح مطلوبی پاسخگو باشد.

اقدامات استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای پشتیبانی از فرایند توصیف و سازماندهی اشیای آرشیوی

در زیر، اقدامات و تمهیدات استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای توصیف و سازماندهی اشیای آرشیوی با رویکردی تحلیلی، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

• استفاده از مهم‌ترین استانداردهای آرشیوی به عنوان مبنای گسترش: بارزترین اقدام

استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای پاسخگویی به نیازهای بافت آرشیوی

1. Non-transcription context.

در حوزه سازماندهی، به کارگیری استانداردهای حوزه آرشیو در هنگام تدوین و گسترش استاندارد است. در این مورد، استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، پرکاربردترین و معتبرترین استانداردهای حوزه مذکور را اساس خود قرار داده است. این استانداردها، عبارتند از: استاندارد بین‌المللی توصیف آرشیوی (ISAD (G))^۱ که معادل آرشیوی استاندارد بین‌المللی توصیف کتاب‌شناختی (ISBD)^۲ در بافت کتاب‌شناختی است. مسئولیت نگهداری و توسعه استاندارد، به عهده شورای بین‌المللی آرشیوها (ICA)^۳ است. (Nimer, 2010; JSC, 2005) این استاندارد، ساختار و عناصر توصیف مواد (اشیای) آرشیوی را تعیین می‌کند. استفاده از این استاندارد در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، بدین معناست که ساختار و عناصر مورد نیاز برای توصیف اشیای آرشیوی در نظر گرفته شده است.

استاندارد دیگر، قواعد توصیف آرشیوی (RDA)^۴ است. (Nimer, 2010; JSC, 2005) این استاندارد، شبیه قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن در بافت کتاب‌شناختی (کتابخانه‌ای) عمل می‌کند، و دستورالعمل‌هایی برای توصیف و سازماندهی اشیای آرشیوی ارائه می‌دهد. بنابراین در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، رهنمودهایی برای توصیف اشیای آرشیوی، همانند آنچه برای اشیای کتابخانه‌ای وجود دارد، در اختیار متخصصان آرشیو قرار می‌دهد. استاندارد دیگر، استاندارد «توصیف آرشیوها: استانداردی محتوایی (DACS)»^۵ می‌باشد. استاندارد اخیر، به دلیل شباهت زیادی که در رویکردها و ساختار به استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» دارد، بیش از دیگر استانداردها مورد توجه قرار گرفته است. این شباهت، به حدی است که برخی آن را پیاده‌کرده محدودتر و بر بافت آرشیوی متمرکزتر اصول موجود در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» می‌دانند. (Whittaker, 2007) استاندارد یادشده، به همت جامعه آرشیوداران امریکا (SAA)^۶ گسترش یافته است. قواعد موجود در آن، بسط قواعد پایه ارائه شده در فصل چهارم ویراست دوم قواعد فهرست‌نویسی انگلو-امریکن است. همچنین، گذرگاه‌های تطبیقی^۷ را برای مطابقت عناصر خود و امکان پیاده‌سازی آنها در استانداردهای مارک ۲۱ و توصیف کدگذاری شده آرشیوی (EAD)^۸ طراحی کرده است. توجه به این استاندارد در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، نقطه عطفی برای آن محسوب می‌گردد. درباره اهمیت استاندارد یادشده برای استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، در بند بعدی سخن خواهد رفت.

استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، استانداردهای آرشیوی دیگری را هم مبنای قرار داده است، مانند استاندارد بافت کدگذاری شده آرشیوی (EAC) و استاندارد بین‌المللی پیشینه‌های مستند آرشیوی برای اشخاص حقوقی، حقیقی و خاندان‌ها (ISAAR (CPF)) که برای حوزه کنترل مستندات به کار می‌روند. (Nimer, 2010) به عبارت دیگر، حتی استانداردهای مربوط

1. General International Standard Archival Description.
2. International Standard for Bibliographic Description.
3. International Council on Archives.
4. Rules for Archival Description.
5. Describing Archives: A Content Standard.
6. Society for American Archivists.
7. Crosswalks.
8. Encoded Archival Description.

به حوزه کنترل مستندات نیز، برای اشخاص حقیقی و حقوقی، و خاندان‌های مطرح در بافت آرشیوی، در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» منظور شده است.

• یکپارچگی رهنمودهای مبتنی بر استاندارد «توصیف آرشیوها، یک استاندارد محتوایی (DACS):» چنان که در بند قبلی گفته شد، استاندارد آرشیوی اصلی مورد استفاده در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، استاندارد «توصیف آرشیوها: استانداردی محتوایی (DACS)» است. دلیل این امر، نزدیکی ساختار، اصول، و رویکردهای استاندارد یادشده به استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» بوده است. (Whittaker, 2007) بدیهی است در چنین حالتی، رهنمودهای هر دو استاندارد در سطح مناسبی از یکپارچگی خواهند بود. این مسئله، به نوبه خود امکان توصیف یکپارچه اشیای آرشیوی مورد استفاده در بافت کتابخانه‌ای و اشیای آرشیوی موجود در بافت آرشیوی را فراهم می‌نماید. از سوی دیگر، کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» را در بافت آرشیوی افزایش می‌دهد.

• وجود رهنمودها و دستورالعمل‌های ویژه اشیای آرشیوی با رویکرد کاملاً آرشیوی نه کتابخانه‌ای: علاوه بر وجود رهنمودها و دستورالعمل‌های خاص اشیای محتوایی مربوط به بافت کتابخانه‌ای، رهنمودها و دستورالعمل‌هایی ویژه اشیای آرشیوی، آن هم با دیدگاهی آرشیوی، از استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» پیشنهاد شده است. (JSC, 2005) بنابراین همان طور که در متن اصلی استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» بیان شد، رهنمودهای ارائه شده برای توصیف اشیای آرشیوی، کاملاً براساس دیدگاه و ویژگی‌های بافت آرشیوی است و به کاربرد اشیای آرشیوی در محیط‌های آرشیوی می‌پردازد. بر این اساس، نقاط ضعف استانداردهای پیشین حوزه سازماندهی اطلاعات و دانش - که خاستگاه کتابخانه‌ای داشتند و بیش تر با دیدگاه کتابخانه‌ای به توصیف اشیای آرشیوی می‌پرداختند - پوشانده می‌شود. وجود این ویژگی نیز، به نوبه خود بر کارکردپذیری استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» در محیط‌های آرشیوی می‌افزاید.

• منظور کردن انواع اشیای (منابع) آرشیوی به عنوان «نوع منبع»: نوع منبع، عبارت است از اصطلاحی که رده کلی منبع، کارکرد، نوع، و سطح تراکم منبع را مشخص می‌سازد (DCMI, 2004) مانند موسیقی، فیلم، منابع چندرسانه‌ای و مانند آن. بسیاری از انواع اشیای محتوایی (منابع) متعلق به بافت آرشیوی در بین فهرست انواع منبع، زیر پوشش استاندارد مورد مطالعه به چشم می‌خورند. (JSC, 2005) این نیز، تلاش دیگری از سوی استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای تأمین نیازهای بافت آرشیوی است.

• معرفی «خاندان‌ها»: به عنوان یکی از موجودیت‌های اصلی استاندارد: خاندان‌ها - که بیش تر دارای صبغه تاریخی هستند و به بافت آرشیوی تعلق دارند - در استاندارد «توصیف

1. Type of resource

2. Families

و دسترسی به منبع (RDA)»، به عنوان یک موجودیت الهام گرفته از استاندارد بین‌المللی پیشینه‌های مستند آرشیوی برای اشخاص حقوقی، حقیقی و خاندان‌ها (ISAAR (CPF))، در گروه دوم استاندارد «ملزومات کارکردی برای پیشینه‌های کتاب‌شناختی (FRBR)» در کنار موجودیت‌های اشخاص حقیقی و حقوقی مدنظر قرار گرفته‌اند. (Nimer, 2010) بنابراین در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، برای مستندسازی نام‌های خاندان‌ها و ثبت روابط آن‌ها با دیگر گروه‌های موجودیت‌ها، رهنمودها و دستورالعمل‌هایی تدوین شده است که در بافت آرشیوی هم ارزش کاربردی دارد.

• فراهم ساختن بستر مناسب برای توسعه پیشینه‌های (رکوردهای) مستند آرشیوی: همان‌طور که در بندهای پیشین اشاره شد، استاندارد بافت کدگذاری شده آرشیوی (EAC) و استاندارد بین‌المللی پیشینه‌های مستند آرشیوی برای اشخاص حقوقی، حقیقی و خاندان‌ها (ISAAR (CPF))، در تدوین استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» منظور شده‌اند. (Nimer, 2010) براساس این استانداردها، کتابخانه‌ها می‌توانند برای موجودیت‌های اشخاص حقیقی و حقوقی، و خاندان‌های مربوط به اشیای آرشیوی خود، پیشینه مستند، آن‌ها را هم با دیدگاه آرشیوی تولیدکنند تا باعث افزایش پیشینه‌های مستند آرشیوی گردند.

• تعیین عناصر هسته برای توصیف و سازماندهی اشیای آرشیوی: در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، برای توصیف هر یک از موجودیت‌های مرتبط با بافت آرشیوی، عناصر هسته‌ای وجود دارد که می‌توانند مبنای توصیف قرار گیرند. (Nimer, 2010; JSC, 2005) این عناصر هسته، موجب ایجاد تمایل جامعه آرشیوی به استفاده از استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» گردیده است. این عناصر، در جدول ۱ ارائه شده است. شایان گفتن است که علاوه بر این عناصر به عنوان عناصر هسته، عناصر متعدد دیگری هم در «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای توصیف اشیای آرشیوی، تعیین و پیشنهاد شده است.

«سازگاری» و «انطباق‌پذیری»، از اهداف اصلی استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» ذکر شده‌اند. «سازگاری» به معنای ارائه رهنمودها و دستورالعمل‌هایی برای سازگاری با اصول، الگوها، و استانداردهای بین‌المللی؛ و «انطباق‌پذیری» به معنای ارائه رهنمودها و دستورالعمل‌هایی منطبق با جوامع و بافت‌های مختلف اطلاعاتی برای پاسخگویی استاندارد به نیازهای آن‌ها، تعریف شده است. (JSC, 2007a; JSC, 2007b) این موارد، به عنوان اهداف اصلی استاندارد، گرایش و چشم‌انداز آن را تبیین می‌کنند. به عبارت دیگر، استاندارد، به سمت فراگیر شدن در بافت فرهنگی گام برمی‌دارد. استفاده از استاندارد واحد در بافت‌های کتابخانه‌ای، آرشیوی و موزه‌ای، برای توصیف و سازماندهی یکپارچه و منسجم اشیای آن‌ها،

1. Encoded Archival Context.

2. International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Person, and Families.

اثر	بازمؤد عینی (قالب)	اشخاص حقیقی	اشخاص حقوقی	خاندان‌ها	عناصر ارتباطی
شناسگر	عنوان کامل	نام	نام	نام	میان اثر و بازمؤد عینی (قالب)
عنوان مرجح	تاریخ تولید	عناوین (در صورت نیاز)	تاریخها (در صورت نیاز)	نوع خاندان	میان اشخاص حقیقی، خاندان‌ها، و اشخاص حقوقی
-	شناسگر	تاریخها (در صورت نیاز)	دیگر نامها (در صورت نیازها)	تاریخها (در صورت نیاز)	-
-	نوع رسانه	دیگر نامها (در صورت نیاز)	شناسگر	شناسگر	-
-	وسعت	حرفه‌ها یا مشاغل (در صورت نیاز)	برای کنفرانس‌ها		-
-	-	حوزه فعالیت (در صورت نیاز)	محل کنفرانس	شماره کنفرانس	-
-	-	-	-	-	-
-	-	شناسگر	-	-	-

جدول ۱

عناصر هسته استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای توصیف موجودیت‌های آرشیوی

بسیار مطلوب و خواستنی به نظر می‌رسد، و بدیهی است که سبب تولید ارزش‌های افزوده فراوانی از جمله تولید دانش، اشتراک اشیای محتوایی، و... خواهد شد.

از سوی دیگر، ویژگی‌هایی در استاندارد به چشم می‌خورد که چندان مناسب بافت آرشیوی ارزیابی نمی‌شود. به عنوان مثال، مبنا قرار دادن الگوی مفهومی «ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی (FRBR)» (با تأکید بیش‌تر بر بافت کتاب‌شناختی) برای توصیف اشیای آرشیوی کاربرد کم‌تری خواهد داشت، و متخصصان آرشیو را هنگام توصیف، دستخوش نوعی سردرگمی خواهد کرد و یا تأکید بسیار بر «رونویسی» متناسب با ویژگی‌های بومی بافت آرشیوی نمی‌باشد. (Nimer, 2010) البته مورد اخیر، برای توصیف محیط و اشیای آرشیوی رقمی، مشکلی ایجاد نخواهد کرد و بیش‌تر برای اشیای سنتی مناسب نیست. به نظر می‌رسد راهکار مورد نخست نیز، استفاده از الگوهای مفهومی خاص‌تری همچون الگوی «ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی شیء‌گرا (FRBRoo)» باشد که برای یکپارچگی و تسهیل در تبادل اطلاعات میان بافت‌های کتابخانه‌ای و موزه‌ای توسعه یافته است، یا طراحی چنین الگویی ویژه بافت کتابخانه‌ای و آرشیوی، و رعایت آن در استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»

است. این گونه الگوها، علاوه بر هماهنگی با اساس منطقی و معناشناختی الگوی «ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتاب‌شناختی (FRBR)» و پشتیبانی از کارکردهای تبیین کرده آن الگو، به ویژگی‌های بومی بافت‌های دیگر نیز توجه دارد و به نوعی بهینه‌سازی^۱ شده‌اند.

سخن پایانی

بر اساس آنچه پیش‌تر سخن رفت، استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)» برای پاسخگویی به نیازهای بافت آرشیوی در توصیف و سازماندهی اشیای آرشیوی، تمهیداتی چند اندیشیده است. این تمهیدات، برخی جنبه عمومی دارد و ناشی از رویکردهای نوین در حوزه سازماندهی اطلاعات و دانش است، و توجه استاندارد به توصیف انواع اشیای محتوایی متعلق به هر یک از بافت‌های اطلاعاتی، اشاره به جنبه فراگیر بودن استاندارد را نشان می‌دهد؛ و برخی نظیر مبنای قرارداد استاندارد آرشیوی برای گسترش خود، ارائه رهنمودها و دستورالعمل‌های متناسب با بافت آرشیوی، و جز آن منظور شده‌اند. این مهم، باعث گردیده تا استاندارد بتواند نیازهای بافت آرشیوی را در سطح درخور پذیرشی بویژه نسبت به اشیای آرشیوی رقمی پشتیبانی نماید. اگرچه خود استاندارد در نسخه فعلی (نسخه نخستین)، برای توصیف جامع‌تر و دقیق‌تر به استانداردهای آرشیوی ارجاع می‌دهد (JSC, 2005)، اما تأکید و توجه ویژه‌ای که در اهداف و سند راهبردی استاندارد برای سازگاری و انطباق‌پذیری با استانداردها و نیازهای دیگر بافت‌های اطلاعاتی بویژه بافت آرشیوی شده است، نوید این را می‌دهد که متخصصان اطلاعات و آرشیو، در آینده نزدیک با گوناگونی استانداردها بر اساس بافت‌های مختلف روبه‌رو نخواهند بود. حضور پررنگ متخصصان آرشیوی در کارگروه‌ها و گروه‌های سهیم در توسعه استاندارد نیز، توجه، امید، و گرایش بافت آرشیوی به بهره‌مندی از استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع (RDA)»، این وعده را تقویت می‌کند. (Elings, 2007; Whittaker, 2007; Baca, 2008) با این وجود، مشارکت بیش‌تر جامعه حرفه‌مندان آرشیوی، در وضعیت کنونی استاندارد - که برای پیشنهاد باز است - توصیه می‌گردد.

از دیگر سو، همگرایی رو به رشدی در طرح‌های اطلاعاتی بافت‌های مختلف دیده می‌شود. این همگرایی، در راستای اشتراک‌گذاری اشیای محتوایی هر بافت، برقراری ارتباط میان اشیای محتوایی بافت‌ها با هدف تولید ارزش افزوده، و به‌طور کلی مدیریت یکپارچه بافت فرهنگی، شکل گرفته است. همگرایی مذکور، به حوزه استانداردها و نظام‌های سازماندهی دانش نیز راه یافته و در راستای یکپارچگی توصیف انواع اشیای محتوایی مربوط به بافت فرهنگی گام برمی‌دارد. همگرایی استانداردها، به نوبه خود بستر را برای ایجاد نظام‌های هستی‌شناسانه به منظور تولید دانش، و تحقق وب معنایی هموار می‌سازد.

طرح‌های «کتابخانه آمیکوآ»، «کنسرسيوم موزه‌ها و آرشیو پیوسته کالیفرنیا»، «مواد

1. Customized
2. AMICO library
3. Museums and the Online Archive of California (MOAC).

فرهنگی» RLG^۱ «فهرست‌گان تصاویر هنری^۲» و دیگر تلاش‌ها، دلیلی است بر آنچه گفته شد. (Elings, 2007) توصیف و سازماندهی، ارائه، دسترسی، مدیریت یکپارچه و واحد اشیای محتوایی بافت فرهنگی، در راه است.

کتابنامه

- طاهری، مهدی (۱۳۸۷ الف). طراحی یک کتابخانه دیجیتال استاندارد. در *مجموعه مقالات نخستین همایش کتابخانه‌های دیجیتالی* (شرکت پارس آذرخش، کوششگر). تهران: سبزان.
- طاهری، مهدی (۱۳۸۷ ب). مقایسه کارائی طرح فراداده‌ای هسته دویلین و قالب فراداده مارک ۲۱ در سازماندهی منابع اطلاعاتی شبکه جهانی وب. *فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی*. ۴۳.
- طاهری، مهدی (۱۳۸۹، آبان ۸). کارگاه آموزشی استانداردهای کتابخانه‌های دیجیتالی: حرکت به سوی ایجاد نظام‌های هستی‌شناسانه. انجمن کتابداری و اطلاع رسانی شاخه خراسان. مشهد: دانشگاه فردوسی.
- Baca, Murtha (2008). Cataloging Cultural Objects and CDWA Lite: New Data... . Retried Jan 05, 2011, from http://digitalia.sbn.it/upload/documenti/digitalia1_BACA_globale.pdf
- The Doblin Core metadata Initiative (DCMI) (2004). DCMI Glossary. Retried Sep 25, 2010, from <http://dublincore.org/documents/usageguide/glossary.shtml>
- Elings, Mary W. (2007). Metadata for All: Descriptive Standards and Metadata Sharing across Cultural Heritage Communities. Retried Jan 05, 2011, from <http://www.firstmonday.org/article/view/1628/1543>
- Fattahi, Rahmatollah (2010). *From Information to Knowledge: SuperWorks and the Challenges in the Organization and Representation of the Bibliographic Universe*. Fiesole (Firenze): Casalini Libri.
- The International DOI Foundation (IDF) (2011). Retried Jan 05, 2011, from <http://www.doi.org>
- Joint Steering Committee for Development of RDA (2005). RDA: Resource Description and Access: Part I. Retried Agu 05, 2010, from www.rda-jsc.org/docs/5rda-part1-cilipresp.pdf
- Joint Steering Committee for Development of RDA (2007a). Strategic Plan for RDA 2005-2009. Retried Agu 05, 2010, from www.rda-jsc.org/docs/5strategic1rev2.pdf
- Joint Steering Committee for Development of RDA (2007b). RDA Objectives and Principles. Retried Agu 05, 2010, from www.rda-jsc.org/docs/5rda-objectivesrev2.pdf
- Joint Steering Committee for Development of RDA (2010). RDA: Resource Description and Access: Background. Retried Agu 05, 2010, from <http://www.rda-jsc.org/rda.html>
- Miksa, Shawne D. (2008). Hello RDA! Goodbye AACR2! Pre-conference. Retried Jan 05, 2011, from http://www.courses.unt.edu/.../4_Hello%20RDA,%20Goodbye%20AACR2!_15April2008.pdf

1. RLG Cultural Materials

2. The Union Catalog of Art Images (UCAI).

- The National Information Standards Organization (2005). Guidelines for the Construction, Format, and Management of Monolingual Controlled Vocabularies. Retried Dec 05, 2006, from <http://www.niso.org/standards/resources/Z39-19-2005.pdf>
- Nimer, Cory (2010). RDA and Archives. Retried Jan 05, 2011, from <http://saa.archivists.org/Scripts/4Disapi.dll/4DCGI/store/PDFs/conf/dc2010/Session604-Nimer.ppt>
- RDAToolkit (2010). RDA BACKGROUND. Retried Aug 05, 2010, from <http://www.rdatoolkit.org/background>
- Tillett, Barbar B. (2008). The Influences of FRBR on RDA: Resource Description and Access. Retried Aug 05, 2010, from http://presentations.ala.org/images/1/1e/Getting_ready_for_RDA_FRBR_influences_2008rev_color.pdf
- Whittaker, Beth M. (2007). DACS and RDA: insights and questions from the new archival descriptive standard. (Describing Archives: A Content Standard, Resource Description and Access). Retried Aug 05, 2010, from <http://www.accessmylibrary.com/article-1-G1-161856186/dacs-and-rda-insights.html>